

En berättelse om 40- och 50-talets Dalarö

Denna artikel är skriven av Bo Tilliander och var publicerad i Dalarö guiden 2001

Dalarös tid som badort kom att omfatta drygt hundra år. Badortsepoken inleddes cirka 1851 då hjulångaren Aegir började med regelbundna turer sommartid från Stockholm måndagar och onsdagar. Även om hjulångarna Bellman och Drottningholm redan från 1838 gjort enstaka turer till Dalarö. Året runt förra sekelskiftet kan nog anses vara höjdpunkten på Dalarös sommargäst- och badortstid, slutpunkten sätts runt 1960.

Vad jag minns från 1940- och 50-talet då jag gick i skolan och växte upp på Dalarö, var att man i hög grad fortfarande var ekonomiskt beroende av sommargästerna. Många sommargäster hyrde fortfarande in sig hos ortsbefolkningen, antingen man hade eget hushåll med eller intog sina måltider på något av pensionaten - och det fanns flera stycken. Vid Amerikaberget låg Stockenbergs och vid Odinsvägen låg Kina och Tykö, alla med servering i trädgården.

Det fanns många hantverkare av olika slag, främst snickare och målare. Varje sommargäst som hade en egen villa - och det var många - hade en trädgårdsmästare som förutom trädgårdarbete även fick putsa fönster och piska mattor. Det fanns även ett trettiotal yrkesfiskare som sommartid ägnade sig åt något hantverk eller att skjutsa sommargäster.

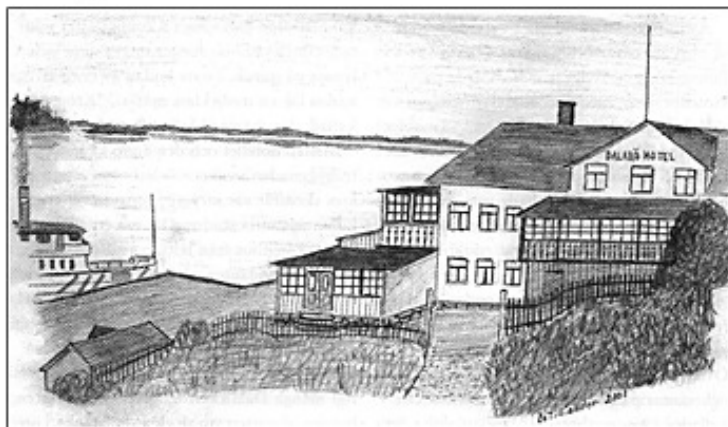
Ännu i början av 50-talet flyttade många ut med ångbåt. På lördagarna i början av juni stod Dalarös åkare och väntade på Hotellbryggan med sina lastbilar och hästskjutsar när Saltsjön lade till. Det var möbler, husgeråd, krukväxter och pianon som skulle köras till de olika sommarvillorna. De som hade egna sommarvillor hade som regel två jungfruar som skötte hushållet och städade. De med småbarn hade även särskild barnflicka.

Längs Odinsvägen fanns mängder av affärer av olika slag varav många numera försvunnit eller förändrats till restauranger. Ovanför Hotellbryggan där bilarna idag står och väntar på Ornöfärjan, låg hotellet. Det kallades "Sommarhotellet", för att skilja det från "Vinterhotellet" - nuvarande Strand Hotell. Sommarhotellet var en magnifik vit stenbyggnad i två våningar med mat- och bankettsalar där många sommargäster samlades om kvällarna för att intaga supé och lyssna på musik. I övre ändan av hotellbyggnaden låg en tredjeklass matsal, "Krogen" kallad, där skärgårdsfolk och sjöfolk höll till.

Mellan hotellet och den ännu kvarstående träbyggnaden i vilken Cederholms efterträdares skoaffär var inrymd, låg annexet eller kommendantbostaden. Det var ett stort trevånings stenhus från början av 1800-talet där kommendanten på Dalarö Skans bodde en

stund och där Dalarös första handelsbod varit inrymd vid 1800-talets mitt.

Hotellet var helt omodernt. Dricksvatten fick hämtas i brunnen på torget där för övrigt många Dalaröbor hämtade dricksvatten, bristen på vatten var dock stor. Många köpte vatten från tegelbruket som körde ut det med en hästdragen tankvagn. Även is till alla isskåp, bl.a. till Hotellet kom därifrån.

Sommarhotellet och Hotellbryggan. Bo Tilliander.

Efter Odinsvägen låg tre stora diversehandlare som sålde allt från matvaror till järn, cement, bensin och fotogen. Före bageriet låg Norbergs med Esso bensin och sedan Carl Carlsson med Shell bensin. Där restaurang Travet nu ligger låg Blomqvist & Hedengren som hade BP bensin. Vid torget vid nuvarande ICA låg Karlzohns slakteriaffär, som i en gammal lada vid Vadet själv slaktade kor och hästar vilka ofta köptes från Ornö. Dessa fraktades till Dalarö med ångslupsbolagets passagerarbåtar och leddes sedan genom byn till Vadet.

När man kom upp i tolvårsåldern gällde det att skaffa ett sommarjobb, vanligtvis som springpojke i någon av affärerna. Varje affär hade två eller tre springpojkar. De flesta såväl Dalaröbor som sommargäster ville ha sina varor hemkörda. Man hade cyklar med stora pakethållare framtill där det gick att lasta ett par korgar med varor eller en "soffa" med femtio ölflaskor. Det kunde ofta vara tungt när man skulle till villorna längst upp på Torsvägen eller till Dalarö udd. Man fick plocka upp varorna på olika ställen - i köket och i jordkällaren. Ännu på 50

-talet fanns sommargästfruar som uppmärksammat i affärerna att de ville bli titulerade "Hennes nåd" eller liknande av springpojarna.

Ett fåtal av de jämnåriga sommargästungdomarna arbetade, dock var det några som var springpojkar. De flesta gick omkring klädda i vita kläder och ägnade dagarna, förutom att bada, till att spela tennis och kappsegla med sina stjärnbåtar.

Midsommar firades på gamla idrottsplatsen som låg i Schweizerdalen mellan Sandvikssjön och landsvägen. Man färdades dit med lövade skrindor från Sandemar som avgick från torget. Varje skrinna var förspänd med två ardennerhästar.

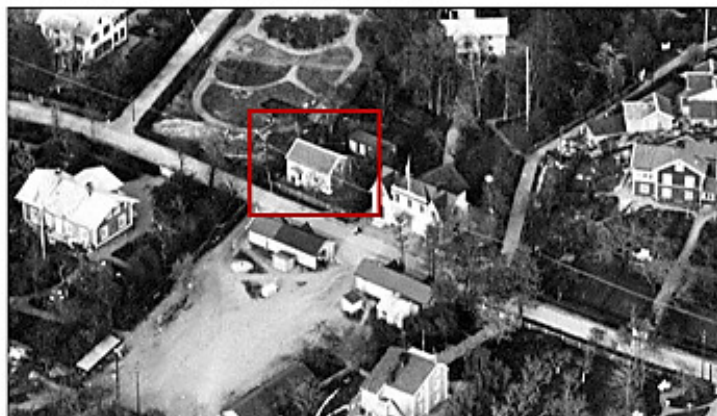
Idrottsplatsen låg på 1950-talet intill Dalarövägen.

Lördagar och söndagar var det torgdag och livlig handel med grönsaker och fisk. Längs ena sidan av torget fanns en bindbom där bönderna "uppifrån landet" band sina hästar. Lördagar var det mycket folk i rörelse av många såväl bilar som hästskjutsar som dirigerades av poliskonstapel Wilhelmsson, vilken sommartid hade vit mössa och vita uniformsbyxor samt sabel.

När skolorna började i augusti var det som att dra ned en gardin - byn blev i det närmaste folktom. Sommarbiträdena i affärerna slutade, Sommarhotellet stängde och den mycket begränsade kvarvarande verksamheten flyttade över till det mittemot liggande Vinterhotellet. Parksofforna som sommartid stod utmed alla vägar ställdes undan för vintern och många sommarvillor försågs med luckor för fönster och dörrar. Då de flesta hus saknade värmeledning och värmdes upp av vedspisar och kakelugnar var hösten en tid då alla köpte hem vinterved. Dagligen kunde man höra ljudet av de elektriska vedkaparna liksom ljudet av lövräfsor från sommargästernas trädgårdar. Det var många Dalaröbor som hade sin utkomst av att sköta trädgårdarna.

I skolan var vi mellan fyrtio och femtio elever - ungefär så många som det hade varit sedan skolan infördes vid mitten av 1800-talet. Det var tre lärare som hade två eller tre klasser var. Samma lärare hade varit på Dalarö i årtionden och det man lärde sig var i stort sett bara att läsa, skriva och räkna. Några främmande språk förekom ej men i de högre

klasserna hade vi träslöjd en gång i veckan. Slöjdssalen bestod av ett rum på nedre botten i fattighuset som låg vid torget intill ICA. De dagar det var slöjd fick en av pojkarna redan på morgonen gå till slöjdssalen och elda i järnspisen så att det var någorlunda varmt när lektionen började vid ett-tiden. I de övriga rummen i fattighuset bodde gamla medellösa människor på kommunens bekostnad.

Fattighuset syns här till vänster om nuvarande ICA. Vykort från slutet av 1920-talet.

Om hösten och förvintern bedrevs också ett omfattande strömmingsfiske. Det fanns omkring ett femtiotal fiskare på Dalarö och de omkringliggande öarna. På höstkvällarna kom det en jämn ström fiskebåtar med dunkande tändkulemotorer in till Hotellbryggan för att lasta av lådor med strömming, vilka därefter kördes in till Stockholm med lastbil.

Det förekom en intensiv sjöfart, dagligen passerade mängder av fartyg där många behövde lots. En hel del av fartygen var stora ångfartyg men den vanligaste typen var nog motorseglare - äldre segelfartyg av trä med hjälpmaskin bestående av en kraftig tändkulemotor som skickade ut blåsvarta rökringar ur avgasröret. De förde för det mesta även några segel och hade däckslaster av trävaror avsedda för det krigshärjade Tyskland. Vintertid var det alltid några fartyg som låg fastfrusna mellan Rågholmen och Hotellbryggan, det var mest gamla ångfartyg. Ur skorstenarna kom väldiga moln av svart stenkolsrök, när vinden låg på märktes det ända upp till torget.

Dalarö upphörde som egen kommun 1959. Då hade redan polisen på Dalarö dragits in och snart försvann även lots och tull. Många flyttade ut och bodde året runt i sina sommarhus och byggnadsförbudet som varit i många år hävdes, vilket resulterade att en mängd nya villor byggdes. Även hyreshus, som tidigare ej funnits, byggdes. Från att ha varit ett typiskt sommar- och sjöfartssamhälle förvandlades nu Dalarö på några år till ett villasamhälle där de flesta innevanarna hade sin arbetsplatser förlagda till Stockholm.

Artikeln är publicerad med tillstånd av Annica Tilliander.